

ПРИМЕНА ДИДАКТИКЕ У ВОЈНОЈ НАСТАВИ

Армија је веома сложена организација. Њу сачињавају, као што је познато, разни видови, родови и службе војске. (У неким савременим армијама постоји око 1800 војних специјалности.) У свим видовима, родовима и службама организује се и изводи специфична настава и то посебно за војнике, а посебно за старешине као и заједничка уз учешће једних и других. Настава је сваким даном све сложенија и разноврснија, јер савремени рат, као што је познато, поставља обуци све сложеније и теже задатке. Стручна и морално-политичка припрема људства захтева све више времена и напора. Стога се улажу напори за изналажење што ефикаснијих метода васпитања и обуке људства. Ово је главни разлог великог интереса мање-више свих армија за достигнућа педагошких наука а посебно дидактике, која проучава проблеме наставе, и андрагогије, која се бави проблемима васпитања и образовања одраслих. У истом циљу поклања се доста пажње и психолошким питањима наставе. И кадрови наше Армије све више теже подизању свог педагошког образовања видећи у томе један од значајних услова за успешнији образовно-васпитни рад.

Међутим, да би наши наставни кадрови могли стечена педагошка знања успешно и стваралачки примењивати нужно је да у томе полазе од наших армиских услова и специфичности војне наставе. Само дубљим и свестранијим сагледавањем специфичности те наставе, наставни кадрови могу са више успеха самостално изналазити најбоље образовно-васпитне методе које одговарају циљу, садржају и захтевима обуке и васпитања.

У том циљу ћемо указати на неке специфичности војне наставе. Истина, веома је тешко говорити уопште о војној настави и извући оно што је за њу као целину карактеристично у односу на наставу ван армије. Стога ћемо се ограничити на неке специфичности имајући у виду првенствено војно-стручну наставу где се оне највише испољавају.

Треба још у почетку нагласити да дидактичарима ни данас није пошло за руком да теоретски уопште војну наставу и у целини сагледају специфичности примене дидактике у њој. Било је раније покушаја у том смислу у неким армијама, али се све што је до данас урађено може сматрати само озбиљнијим покушајем да се неки про-

блеми војног васпитања и обуке осветле са опште-педагошког и дидактичког аспекта. Међутим, од завршетка прошлог рата у војној публицистици се доста често третирају поједини проблеми војне наставе као што су: наставне методе, наставна средства, улога и место наставника у војној настави и сл. У неким армијама приступа се и експерименталном проучавању појединих наставних проблема и солиднијој педагошко-психолошкој припреми и образовању наставних кадрова. Неке армије су такође издале низ методских упутстава, методика појединих предмета, педагошких приручника намењених првенствено непосредним извођачима војне наставе и сл. Има покушаја да се утврде и неки нови дидактички принципи специфични за наставу у армији као и да се примене поједине нове наставне методе. Али и поред оваквог и оволиког рада не би се могло рећи да се озбиљније ушло у разраду дидактичких специфичности војне наставе. Дидактичари који су улазили у проблеме војне наставе најчешће су вештачки калемили дидактичке принципе, наставне методе и сл. из рада са омладином у школи, без узимања у обзир суштинских разлика војне наставе у садржају, саставу полазника, организациским облицима, циљевима, задацима итд. од сваке друге наставе.

Интересантно је запитати се: где лежи узрок недовољног продора тековина дидактике у војну наставу? Већина педагога и дидактичара ван армије склона је да разлог томе види у „стереотипности“ и „конзервативности“ армије, у њеној учаурености, затворености у себе изолованости од друштвене средине па и од педагошких наука; затим у уској професионалности и једностраном образовању војних кадрова и слично. Свакако, нарочито кад је реч о прошлости, таква мишљења имају извесне основе. Међутим, остати само на њима било би данас погрешно и не би се сагледали дубље и свестраније узроци и разлици ове појаве, а њих свакако има више.

Један од основних узрока што научне тековине дидактике нису раније продрле у област војне наставе јесте тај што је и сама дидактика била донедавно релативно неразвијена као научна дисциплина, а посебно теорија образовања одраслих, која је за армију од посебног интереса и значаја. Може се рећи да ни данас теорија васпитно-образовног рада са одраслима није развијена до значајног степена, а још мање кад је реч о образовању одраслих у армији.

За армију је одувек било, из разумљивих разлога, од интереса како што успешније васпитавати, преваспитавати и обучавати војнике као одрасле, физички и психички формиране личности. Али, задовољавајући одговор на то питање није могла наћи раније па, може се рећи, ни данас у области педагошких наука. Оно што је коришћено сводило се, углавном на најопштије законитости и принципе васпитно-образовног рада са омладином школског узраста, а не на рад са одраслим и већ формираним личностима какви су војници.

Армија је такође одувек била, па и данас је, у смислу организације, система и методе обуке, садржаја наставе, наставних средстава, и слично, затворена организација. Садржај наставе, методе, сред-

ства, организација рада и система обуке уопште, претстављали су одувек, па и данас, извесну војну тајну која треба да остане у оквиру сваке армије. Због тога, војна настава није могла бити предмет педагошко-дидактичког проучавања од стране стручњака ван армије, о проблемима војне наставе није јавно писано, дискутовано и слично. Та чињеница је неоспорно објективно кочила, онемогућивала или бар веома ограничавала активнији став научних педагошких кругова према наставним проблемима армије. Из истих разлога може се очекивати да ни у будуће неће бити радикалније измене армиског става у том погледу. Међутим, све веће усложњавање савремене војне обуке применом нове ратне технике, сталним порастом потреба за већим војно-стручним, опште-образовним и политичким знањем у армији истакло је у први план улогу старешине као наставника и створило потребу да се и у војсци користе проверене савремене наставне методе и наставна средства уопште, посебно она за васпитање и образовање одраслих, и неопходност рационализације наставе. То је основни разлог што се данас све упорније и на ширем фронту пробијају у војску достигнућа педагошких наука, посебно дидактике, и што скоро све савремене армије самостално развијају рад на педагошком образовању и уздизању кадрова, повезивају са ванармиским научним педагошко-психолошким установама, научним круговима итд.

Исто тако треба нагласити да је армији својствен специфичан педагошко-дидактички практицизам који се преноси упорно по традицији са генерације на генерацију. Он се тешко мења и превазилази. Зато је војска у том погледу веома отпорна, да не кажемо конзервативна, према свакој новини наставно-васпитног карактера која не би ницала на њеном властитом тлу. Све што долази са стране теже се прихвата и теже налази масовнију примену у пракси обуке. Отпор се испољава нарочито према сваком рецепту и шаблону макар се зашнивао и на провереним принципима и наставним поступцима. Стога је потребно свесно настојање да се негативне тенденције превазиђу тамо где се испољавају, јер објективно коче интензивнији рад на усвајању потребних педагошких знања у армији.

Војна обука је нешто специфично у односу на осталу наставу како по циљу и задацима, тако и по садржају наставе, саставу слушалаца, организацији, локацији, материјално-техничкој опреми и наставним средствима, наставном режиму, наставним плановима, програмима, наставним ситуацијама, итд. Ове специфичности су, из објективних разлога о којима је било речи, недовољно познате научним педагошким и дидактичким круговима ван армије, што се свакако негативно одразило на њихово бављење проблемима војне наставе. Кад се томе дода и постојећа сложеност војне обуке, јасно је што на њен терен педагогија, па ни дидактика, није још увек сигурно и са виднијим успехом закорачила чак ни у оним земљама где су педагошке науке достигле релативно висок ступањ развитка.

Војна обука је, као што је познато, конкретизација војне мисли, војне доктрине поједине државе. Отуда и њене специфичности у сва-

кој конкретној армији. Војна мисао се мора реализовати у свим фазама и степенима војне обуке, почевши од обуке појединца до обуке највиших јединица, команди и штабова. Принципи борбене обуке треба да што више одговарају начелима борбе. То исто се односи и на методе обуке у односу на методе борбених дејстава и борбених поступака. Ови захтеви постављају донекле, нарочито кад је у питању обука већих јединица, штабова и слично, границе дидактици у школском смислу речи у односу на решавање проблема војне обуке. На том степену војне обуке тактика, оператика и стратегија у већем степену одређују принципе и методе обуке базирајући их на ратним искуствима ближе, па делимично и даље прошлости и на захтевима савременог рата, у складу са специфичностима квалитативно нове ратне технике, местом и улогом конвенционалних ратних средстава, војно-политичким положајем конкретне државе и слично. Према томе, војна дидактика је одраз војне мисли, материјалних и техничких могућности, састава људског фактора сваке државе. Штавише, у том смислу може се по нашем мишљењу говорити и о специфичним војним дидактикама које, поред општих дидактичких законитости, садрже и специфичности сваке конкретне армије. Ова чињеница претставља сложен проблем за дидактичаре јер захтева познавање веома компликованих војно-политичких и других проблема. Оваква разматрања наводе на мисао: да ли је могућно постојање посебне војне дидактике која би садржавала опште принципе и начела војне наставе уопште, дакле начела која би важила за све армије; затим, да ли се може говорити о дидактици поједине армије и, најзад, колико се законитости школске дидактике односе и на војну наставу?

Поред наведених, има и других разлога и узрока објективне и субјективне природе спором и напорном пробијању дидактике у армију. Осећање самодовољности у васпитно-образовном раду изразито је развијено у војсци. То, поред осталог, потврђује и чињеница да у програмима и плановима војних образовних установа, све доскоро не само у нашој Армији, него и у другим није дубље захватано у подручје педагогије или дидактике изузевши извесна најопштија теоретска разматрања из области моралног васпитања и то претежно више са психолошког него педагошког аспекта (страх, паника, храброст, борбени морал, дисциплина и сл.).

Из изложеног се види да је било веома мало рада на дидактичкој обради проблема војне наставе и педагошко-дидактичком образовању војних наставних кадрова, кад је реч о планском и систематском раду у том смислу. Али, с друге стране, не може се гледати на армију, бар кад је реч о савременој армији, као на потпуно изоловану средину од онога што се збива ван ње уопште, па и у погледу образовно-васпитног рада и начина извођења обуке. Педагошко дидактичка теорија и пракса ван армије пробијале су се многим порамима и каналима у поједине области војне обуке, иако претежно спонтано, неорганизовано и без уношења те проблематике у наставне планове и програме. То најречитије потврђује војна публицистика (листови, ча-

сописи, брошуре, књиге) у којој су поједине војне старешине обрађивале и залазиле у проблеме дидактичког и методског карактера у армији повезујући их са достигнућима и ставовима савремене дидактике. Ово је колико-толико допринело унапређивању војне наставе, али није довољно да се објасне неоспорно велики резултати, успеси и ефикасност војне наставе. Зато је од интереса запитати се: чиме се могу објаснити видни резултати који су у прошлости постизани, а и данас се постижу, у војној настави иако војни наставни кадрови нису поседовали довољно педагошког и дидактичког теоретског знања. Објашњење се може тражити у објективним условима за извођење војне обуке и специфичности њених задатака. Настава у армији од свог почетка у нечему је била дидактички прогресивнија од сваке друге наставе, иако то можда парадоксално звучи кад се узме у обзир све што је речено. Борбена средства у војсци одувек су била и наставна. Очигледност и практичан рад у обуци стихијно су се наметали. Борбена вештина није се могла друкчије научити него практичним вежбањем и активним учешћем у обуци читавог људства и војника и старешина. Корелација у настави остваривана је, може се рећи, од првог дана војне наставе. Објективне околности, тј. потреба за практичним радом и активно учешће у настави и војника и старешина онемогућавале су да дође до такве наставне ситуације у којој би преодоминантно улогу имао било наставник или слушаалац, или да настава буде рецептивна и претежно вербална. Та специфичност и данас постоји у пракси војне наставе. Њоме су у прошлости били задовољени најосновнији захтеви дидактике. Кад се то има у виду није тешко објаснити чињеницу да је војна настава и у прошлости постизала добре резултате и поред тога што наставници нису довољно познавали педагошку теорију и научна достигнућа дидактике. Међутим, бољим познавањем и већим коришћењем педагошке теорије и праксе ти би резултати били далеко већи и лакше би се постизали било у прошлости, било данас. Стога би погрешно било закључити да је значај познавања дидактике у армији умањен чињеницом што је обука, поготову кад је реч о војницима, претежно практичног карактера. Напротив, уколико расту потребе за све већим обимом војног знања како код војника тако и код старешина, утолико је све актуелније питање: како што брже, лакше и успешније пренети потребно знање на војнике и старешине и обезбедити да га активно усвоје и оспособе се за његову стваралачку примену у пракси армиског живота и борбе у условима рата. Ово је, поред изнетог, основни разлог данашњег великог интересовања за педагошко-дидактичке и психолошке проблеме.

Армија мора бити обуком и васпитном активношћу морално-политички, војно-стручно и физички оспособљена за савремени рат. А рат је, као што је познато, најтежи испит, најтежа проба и обуке и свих моралних и физичких снага како појединаца, тако и армије и друштва у целини. Зато се може са сигурношћу рећи да је задатак војне наставе озбиљнији и у много чему тежи од задатка ма које

друге наставе. Истина, многе особине потребне нашем војнику негују се и развијају пре његовог доласка у Армију, а и после завршетка редовне војне обуке. Али и поред тога војном наставом треба за релативно кратак временски период савладати обимно и сложено наставно градиво, усвојити много војно-стручних, политичких и других знања и развити особине војника које одговарају захтевима сложеног савременог рата што све захтева много напора и од слушаца и од наставника. Стога су из тежине и специфичности задатака војне наставе проистекле и посебне организациске форме, услови и начин извођења обуке, методе васпитања и сл. Армиски наставни режим одликује се великом дисциплином у раду, строгошћу у захтевима како у односу на извођаче наставе тако и на слушаоце. Успеси се обезбеђују, кад је реч о стручној обуци, не само личном мотивисаношћу него и специфичним организационим мерама које појединца често доводе у такву ситуацију и околности да мора активно радити аналогно раднику у ланчаној производњи. Ово долази отуда што војник највише учи и дела у саставу јединице, колектива, вршећи функције које су саставни део и елемент функције мање или веће целине.

У армиској обуци су такође сви учесници веома често и предавачи и слушаоци, и то не само старешински састав него и војници. Сви припадници армије такође се налазе у оквиру војне наставе у улози и наредбодавца и извршиоца наређења. Све то обезбеђује изванредан унутрашњи динамизам и ефикасност наставног и васпитног рада. У овом активном перманентном процесу, у току отслужења војног рока не стичу се само знања, већ се истовремено развијају и способности људи и формира војнички лик старешина и војника, те је важно водити рачуна о свим овим чињеницама и прилагођавати методе и облике наставног рада конкретним условима.

Из специфичности задатака Армије проистиче захтев да се војна знања стичу и проверавају у пракси живота, као и да се импровизују борбене ситуације. А борбена ситуација увек изискује двострану активност: сопствену и ону противника „непријатеља“. На основу удубљивања у стварну ситуацију савременог рата сопствене могућности и услове, као и могућности, намере и циљеве противника итд., постављају се наставни проблеми у чијем решавању учествују и старешине и војници функционално уједињени. Уколико задаци буду реалнији, тј. што приближнији стварности ратних и борбених прилика, утолико ће обука бити успешнија и ефикаснија. Стога би се могло говорити о *принципу реалности у настави* као једном од основних војно-дидактичких принципа.

За војну наставу, полазећи од циљева армије, карактеристично је и то да она мора обезбедити не само војно-стручну, него и морално-политичку изградњу људства. Рат није само физички судар противничких страна. Физичка сила није једина која у борби одлучује и долази до изражаја. Она се, практично, и не манифестује изоловано од духовне силе, морала, моралне снаге, борбености човека као једино свесног, субјективног фактора рата. Стога је војна настава, војна обука

увек усмерена на то да се код људства развије и стручна и морална страна личности војника и старешине. То је, уствари, јединствен и узајамно зависан процес мада се може једној или другој страни придавати већи значај, или боље рећи, у пракси наставе више радити на стручној него на морално-политичкој припреми. Такве праксе је било у војној обуци у прошлости. Међутим, данас се у свим армијама, може се рећи, придаје исти значај и војно-стручној и морално-политичкој припреми војске за рат. Уствари, и стручна обука утиче на морал појединца и јединице, као што и морал, морално-политичка свест појединаца утиче на њихово залагање у стручној обуци. Мајсторство у коришћењу и владању оружјем и техником, савременим методама борбених дејстава један је од важнијих фактора моралне чврстине војске. Исто тако ће војник сразмерно висини морално-политичке свести улагати напоре у обуци и борби. Савремени рат, дакле, захтева стручно способну и морално јаку личност старешине и војника. Из овога резултира један од основних и специфичних принципа и захтева у војној настави: јединство војно-стручне и морално-политичке изградње људства.

Кад је реч о изградњи морално-политичких квалитета војника, ту се, свакако, не мисли искључиво на наставу предвиђену плановима и програмима политичког васпитања као на једино средство и пут да се постављен захтев оствари. Напротив, поред тога, подразумева се да целокупна активност наставника и других васпитних фактора у процесу стручне обуке буде такође увек усмерена изградњи и стручно спремних и морално-политички свесних чланова армиског колектива.

Постоје и наставни облици којима није циљ само да се нешто научи већ и да се развију и испробају физичке снаге јединица и појединаца стављајући их у теже услове него што би објективно морали бити, приближне онима у рату. Специфичности постоје и у погледу локације наставе, времена, метеоролошких прилика и сл. о којима се води рачуна при извођењу обуке. Као што се борба води на свим теренима, дању и ноћу, по киши, снегу и сл., поставља се и захтев да се и настава изводи у сличним условима. Тежи се да у току наставе дођу до изражаја и делују сви ратни феномени изузевши губитке и страх, мада и страха понекад има и треба да буде у појединим наставним облицима и ситуацијама.

За војну обуку је карактеристичан и командни, наредбодавни елемент. Тежина војних задатака — а нарочито оних у рату који су везани са опасностима по живот и захтевају велика физичка и морална напрезања — захтева беспрекорну тачност и безусловно извршавање, што се регулише, поред осталог, и командовањем. Зато, и у условима мира обука није заснована на добровољности, нити само на личном нахођењу појединца. Она је и обавезна, а неизвршавање задатака обуке повлачи не само моралне већ и друге санкције. Наравно, уколико је мање потребе за санкцијама, утолико је боље — али и оне ипак долазе у обзир као крајња мера за обезбеђење успеха у васпитно-образовном процесу у војној обуци.

Специфичности војне наставе условљене су и саставом људства. У Армију долазе, кад је реч о војницима, физички и психички зрели људи. То је општа и заједничка чињеница која има значајан утицај на организовање и спровођење војне наставе и на целокупан васпитно-образовни рад у Армији. Армија је уствари одраз стасања мушкараца одређених годишта у опште-југословенским оквирима и карактерише се свом разноликошћу у националном, етничком, општекултурном, професионалном, језичком и др. погледу карактеристичном за наше становништво тога узраста и пола у целини. И не само Армија у целини, већ и свака јединица, у малом, претставља тај исти одраз. Ова чињеница доста компликује наставу и отежава спровођење у пракси општеважећих дидактичких начела. Наставу често треба прилагодити саставу учесника интелектуално грађаних од полуписмених до факултетски образованих. Овде је, свакако, тешко наћи одговарајући метод наставе и да рад буде дидактички правилно прилагођен квалитетима слушалаца.

У војној настави, у поређењу са другом, карактеристичан је однос наставника и слушаоца у процесу наставног рада. У развоју војне наставе не би се могло говорити о неким типичним фазама развоја односа наставника и слушалаца које би означавале квалитативне промене у њиховом односу у процесу наставе као што је случај код друге наставе. Ово ипак не значи да није било никаквих промена у том смислу. Развојем војне технике и војних наука, променама у карактеру рата као друштвеног феномена, вршене су и нужне промене и у начину извођења обуке па и у односу војник — наставник и наставно градиво. Те промене су се односиле више на унапређивање метода обуке, организацију наставе, ефикасност коришћења наставних средстава, а у вези с тим и на место и улогу наставника. Међутим, није било битних, квалитативних промена у односу наставник — војник, односно старешина — потчињени у процесу обуке. То је условљено чињеницом да је одувек онај ко обучава војнике у војно-стручном, па и другом смислу био и старешина (командни фактор), и руководилац и наставник. Млађи је такође одувек био обавезан да безусловно извршава наређења претпостављеног уопште, па и у погледу наставе. Исто тако у процесу војне обуке постојала је перманентна обострана активност и сарадња наставника и слушалаца, што је значило остварење корелације у настави у савременом смислу речи. Управо, без овакве сарадње не би било могућно обучавати војне јединице, колективе као посебне индивидуалности и функционалне целине у којима су и старешине и војници нераздвојно везани и само тим јединством чине армију способном за функционисање у миру и рату. Међутим, кад је реч о међусобним односима војник — старешина било је промена у историји армија. Ти су односи зависили од карактера друштва, друштвених односа, степена културе и сл. У поштовању личности војника и правима старешине у односу на млађе, армије су еволуирале упоредо са развојем друштва, иако и данас у неким постоје физичке казне и прибегава се средствима физичке

принуде који убијају понос човека и одударачу од степена на коме се савремено друштво налази. Овакви анахронизми су потврда конзервативности друштвених односа и војне организације и знак заостајања иза потреба и тежњи друштвеног развоја.

Све специфичности о којима је било речи ни издалека не исцрпљују оно у чему се војна настава разликује од остале. Поред изнетих постоје и многе друге у погледу: организације наставе, наставних метода, наставних средстава, начина оцењивања, обима и начина самосталног рада војника, у погледу планова и програма итд. Њих је управо толико да би се, можда, пре могло говорити о посебној војној дидактици, него о специфичностима војне наставе. (Али за улажење у све те проблеме потребан би био дуг и студиозан рад.) Међутим, сагледавање специфичности веома је важно за све оне који се у армији баве наставничким послом. Уколико се о њима не би водило рачуна и у војној образовно-васпитној пракси шаблонски се користиле школска дидактика и педагогија, то би се штетно одразило на успех у настави. Јер, само конструктивна стваралачка примена тековина савремених педагошких наука на армиску обуку може дати добре резултате.
